

Детальний огляд невоєнного бюджету: Освіта

Підготували:

Олександра Мироненко, економістка ЦЕС
Ірина Іпполітова, старша дослідниця ЦЕС
Олександра Ховрак, молодша економістка ЦЕС
Юлія Александрова, молодша економістка ЦЕС
Софія Талах, стажерка ЦЕС

Дата:

29 травня 2026 р.

ЗМІСТ

Список скорочень.....	4
Головне.....	5
1. Підхід до аналізу освіти.....	7
1.1. Структура фінансування освіти.....	7
1.2. Рівні освіти.....	9
1.3. Фокус аналізу.....	10
1.4. Видатки держбюджету на освіту.....	11
2. Середня освіта.....	12
2.1. Кількість учнів та дітей.....	13
2.2. Оптимізація шкільної мережі та регіональні особливості.....	15
2.3. Криза оплати праці та кадровий дефіцит.....	17
2.4. Харчування в школах.....	20
3. Вища освіта.....	23
3.1. Кількість студентів.....	24
3.2. Дисбаланс ресурсів: викладачів забагато.....	26
3.3. Модернізація мережі закладів.....	27
4. Висновки та рекомендації.....	30
4.1. Загальна середня освіта.....	30
4.2. Вища освіта.....	31
4.3. Інші системні виклики.....	31
Додатки.....	34

Центр економічної стратегії (ЦЕС) – незалежний центр досліджень державної політики. Завдання ЦЕС – підтримка реформ в Україні з метою досягнення стійкого економічного зростання країни. Центр робить внесок у розробку стратегії економічного зростання України, здійснює незалежний аналіз найбільш важливих аспектів державної політики, а також працює над посиленням громадської підтримки реформ. Заснований у травні 2015 року.

Наші принципи:

- Економічна свобода (лібералізація, дерегуляція, приватизація)
- Вільна та чесна конкуренція
- Менша роль держави за підвищення її ефективності
- Інформаційна прозорість та свобода слова
- Верховенство права та захист приватної власності
- Здорові та стабільні державні фінанси
- Економіка, що створена на засадах знань.

Для детальної інформації та коментарів просимо звертатися до директора з комунікацій В'ячеслава Ноздріна – viacheslav.nozdrin@ces.org.ua, також запрошуємо відвідати наш [сайт](#).

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ДБ – Державний бюджет

ДССУ – Державна служба статистики України

ЄДЕБО – Єдина державна електронна база з питань освіти

ЗВО – Заклад вищої освіти

ЗЗСО – Заклад загальної середньої освіти

ІДСД – Інститут демографії та соціальних досліджень

МОН – Міністерство освіти і науки України

НМТ – Національний мультипредметний тест

н.р. – навчальний рік

НУШ – Нова українська школа

ПЗСО – Повна загальна середня освіта

ТОТ – Тимчасово окуповані території

УЦОЯО – Український центр оцінювання якості освіти

ГОЛОВНЕ

Ця аналітична записка, третя в серії оглядів невоєнного бюджету-2026, зосереджується на питаннях освіти. За обсягом фінансування освіта посідає 5-те місце в державному бюджеті. Як і в решті цивільних видатків, упродовж повномасштабного вторгнення видатки на сектор освіти фактично не зростали номінально, а з огляду на інфляцію – скоротились. На 2026 рік заплановано збільшення фінансування освіти до 2,8% ВВП проти 2,2% у 2025-му, проте це все одно менше, ніж до повномасштабного вторгнення – 3,1% ВВП у 2021 році.

У цій записці ми зосереджуємося на середній та вищій освіті. Попри те, що ці рівні освіти мають свою специфіку, для них є спільними два виклики – кадрове забезпечення та модернізація мережі закладів освіти.

Оплата праці освітян на третину нижча за середній рівень в економіці

Більшість витрат у сфері освіти йде на зарплати освітянам, тому скорочення реального ресурсу передусім відбилося на фонді оплати праці. Освітняни отримують на третину менші зарплати, ніж в середньому в економіці, тоді як у 2021 році цей розрив становив лише 16%. У 2026 році уряд планує підвищити зарплати освітян на 50%. Проте реалізація цієї ініціативи стикнулася із інституційними викликами, насамперед через недосконалу систему оплати праці.

Ми рекомендуємо чітко визначити рівні оплати праці для забезпечення гідної компенсації всім освітянам у довгостроковій перспективі.

Шкіл та університетів забагато

Повномасштабне вторгнення посилило демографічний спад: дітей та молоді стає в Україні дедалі менше. Водночас частина закладів освіти перебуває в окупації, частина працює онлайн. У результаті система освіти зберігає значну кількість малокомплектних закладів, які часто не забезпечують належної якості освіти та є дорогими в утриманні.

Ми рекомендуємо продовжувати політику модернізації шкільної та університетської мережі шляхом приєднання менших закладів до більших.

Середня освіта потребує інституційного підсилення

Головною програмою бюджету середньої освіти є освітня субвенція. Її розподіл залежить від кількості учнів, хоча система обліку учнів залишається недосконалою. Водночас у 2026 році програму безкоштовного харчування поширили на всіх учнів. Такий підхід не є адресною підтримкою тих дітей, які справді її потребують.

З огляду на це, у середній освіті ми також рекомендуємо:

- завершити формування єдиного реєстру учнів та регулярно його оновлювати (наприклад, запровадити ідентифікаційні коди для всіх дітей віком від 6 років);
- провести оцінку ефективності поточної програми безкоштовного харчування в школах та застосувати адресний підхід державної підтримки.

Вища освіта є надто фрагментованою

У 2025 році функціонували 306 закладів вищої освіти (ЗВО), з яких більше половини перебувають у державній власності. При цьому не всі державні ЗВО підпорядковуються Міністерству освіти та науки (МОН), що ускладнює ведення єдиної освітньої політики. Крім того, система вищої освіти залишається недофінансованою, попри значну кількість персоналу та обмежені ресурси.

З огляду на це, у вищій освіті варто:

- переглянути інституційну архітектуру управління: дослідити доцільність централізації закладів освіти з єдиним розпорядником (МОН) та оцінити обґрунтованість фінансування КНУ імені Тараса Шевченка окремою бюджетною програмою;
- поряд із оптимізацією мережі закладів вищої освіти покращувати інституційні механізми та підсилити контроль за діяльністю ректорів;
- розширити джерела фінансування вищої освіти завдяки грантам та пільговим кредитам.

Наша загальна рекомендація щодо бюджетних витрат на освіту – визначити довгострокові пріоритети фінансування та зосередити ресурси на вже розпочатих реформах.

1. ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ОСВІТИ

Ця аналітична записка презентує третій огляд із аналітичної серії «Детальний огляд невоєнного бюджету-2026». Кожен продукт із цієї серії присвячений дослідженню певної невоєнної функції державного бюджету, як-от: соціальний захист, забезпечення громадського порядку в цивільній частині, освіта, економічна діяльність та охорона здоров'я.

Дослідження можуть бути використані профільними міністерствами для вдосконалення видаткової політики та приведення бюджетування у відповідність до цілей стратегічного планування.

Методологічно дослідження охоплюють функціональні напрями та відповідні програми державного бюджету¹, визначені планом на 2026 рік.

За чотири роки війни на освіту в Україні витрачали в середньому 5% ВВП щороку (із зведеного бюджету²), що на 1 в.п. менше, ніж у середньому в 2018–2021 роках. Це витрати як Міністерства освіти і науки, так і інших державних установ.

1.1. СТРУКТУРА ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ

Фінансування освіти в Україні має іншу структуру, ніж фінансування більшості державних функцій. Тут видаткове навантаження приблизно рівномірно розподіляється між державним та місцевими бюджетами. Частина витрат на освіту покривається також приватними коштами. Оскільки в цьому дослідженні ми концентруємося на публічних фінансах, приватне фінансування лежить поза фокусом нашого дослідження.

У 2025 році загальні видатки на освіту зі зведеного бюджету становили 394 млрд грн (державний бюджет + місцеві бюджети). Державний бюджет фінансує освіту як безпосередньо (через програми МОН), так і опосередковано – через міжбюджетні трансферти. Водночас місцеві бюджети:

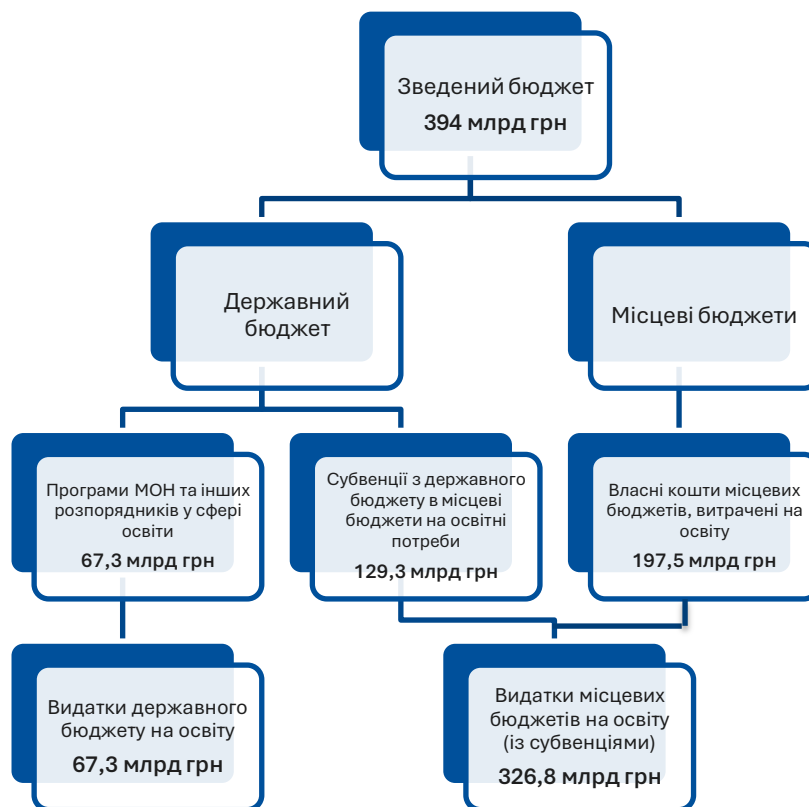
- повністю утримують дошкільну освіту;
- співфінансують середню освіту (разом із державою);
- забезпечують більшу частину фінансування фахової передвищої та професійної освіти.

Детальний розподіл бюджету освіти наведений на рисунку 1.

¹ Деякі видатки ми рекласифікували: наприклад, освітня субвенція перенесена із загальнодержавних видатків до функціональної категорії освіти; деякі видатки з категорії громадського порядку тісно пов'язані із цілями оборони – Нацгвардія, прикордонники, Нацполіція, СБУ, ДСНС та цивільний захист – всі ці видатки неможливо розділити на цивільні та військові в силу їх дуального характеру, тому вони не є предметом дослідження цієї записки.

² Зведений бюджет – це державний бюджет та місцеві бюджети разом.

Рисунок 1. Структура видатків на освіту та їх фінансування в 2025 році

Джерело: Закон України «Про освіту», Міністерство фінансів (Open Budget), розрахунки ЦЕС.

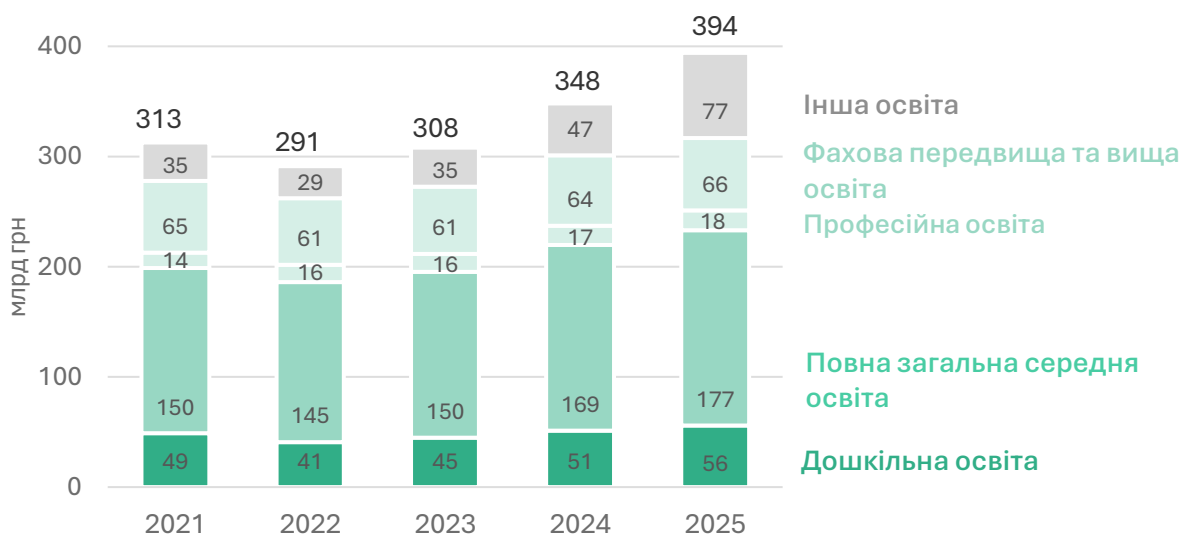
У середній освіті функції розподілені: держава покриває базові оклади педагогів (через субвенцію), а місцева влада фінансує утримання закладів (ремонти, комунальні послуги, забезпечення освітнього процесу), оплату праці непедагогічного персоналу та доплати вчителям.

1.2. РІВНІ ОСВІТИ

Головною сферою освіти, на яку витрачається близько половини всіх коштів, є середня освіта. Витрати на неї розподіляються між державним бюджетом та місцевими бюджетами.

Освітня субвенція залишається найбільшою статтею видатків держави в цій сфері, оскільки саме через неї фінансуються зарплати вчителів. Видатки на інші рівні освіти помітно нижчі і розподіляються таким чином: держава відіграє ключову роль у забезпеченні вищої освіти, а місцеві бюджети – у фінансуванні дошкільної та професійної освіти.

Рисунок 2. Рівні освіти в Україні та їх фінансування з державного та місцевих бюджетів*

Примітка. До сфери освіти також входять післядипломна, позашкільна освіта, інші навчальні заклади та освітні заходи, дослідження і розробки у сфері освіти. Разом ці напрями складають трохи більше 77 млрд грн, або 1,3% усіх видатків. Більшість цих коштів – це видатки на «Інші заклади та заходи у сфері освіти» (54 млрд грн), які спрямовуються здебільшого місцевими бюджетами на доплати вчителям, будівництво шкіл, укриттів тощо.

Джерела: Закон України «Про освіту», Міністерство фінансів (Open Budget), розрахунки ЦЕС.

1.3. ФОКУС АНАЛІЗУ

Оскільки ця серія наших досліджень не охоплює фінанси місцевих бюджетів, далі ми аналізуємо лише видатки загального фонду державного бюджету. При цьому для коректного відображення державної ролі в освіті:

- освітню субвенцію ми включаємо до освітніх видатків, хоча формально вона належить до функції «Загальнодержавні видатки»;
- враховуємо нові субвенції 2026 року – на підвищення престижності праці та на харчування учнів.

Таблиця 1. Топ-5 програм загального фонду державного бюджету-2026 за напрямом «Освіта», які беруться до уваги в цьому дослідженні, млрд грн

Програма	Затверджено в Законі про Державний бюджет	Уточнений план з урахуванням змін (станом на березень 2026)
Освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам	103,2	124,5
Підвищення престижності праці у сфері освіти	64,6	32,9
Підготовка кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики	20,2	20,2
Субвенція на забезпечення харчування в школах	14,4	14,4
Виплата академічних стипендій студентам (курсантам), аспірантам, докторантам закладів фахової передвищої та вищої освіти	6,6	6,6

Джерело: Закон про Державний бюджет на 2026 рік, Держказначейство.

Далі ми розглянемо детальніше динаміку видатків на освіту з державного бюджету; потім приділимо окремий розділ середній освіті з аналізом освітньої субвенції, трансферту на підвищення престижності праці та субвенції на харчування; окремо також розглянемо вищу освіту та видатки на стипендії.

1.4. ВИДАТКИ ДЕРЖБЮДЖЕТУ НА ОСВІТУ

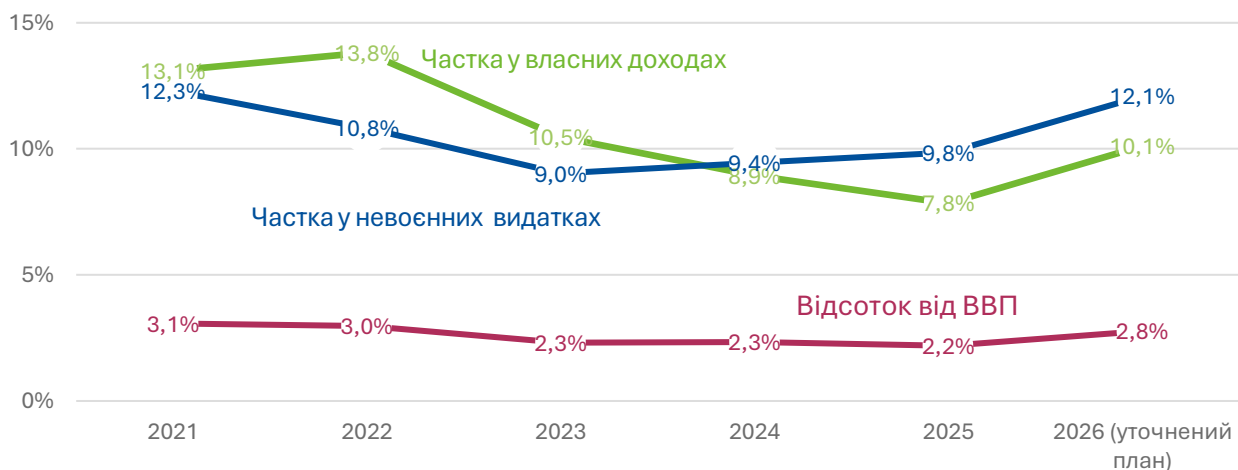
Видатки на освіту залишаються одним із головних невоєнних напрямів публічних фінансів. Загальні видатки зведеного бюджету у 2025 році становили 394 млрд грн, що становить близько 4,4% ВВП, хоча в Законі України «Про освіту» встановлена норма видатків, яка забезпечується державою, – це не менше ніж 7%³. Отже, встановлена норма не виконується, хоча видатки на освіту залишаються значними.

У 2021 році видатки державного бюджету на виконання функції «Освіта» включно із міжбюджетними трансфертами на освітні потреби посідали 5-те місце в рейтингу найбільших напрямів видатків держбюджету. В 2026 році освіта знову посідає 5-те місце, проте, враховуючи, що перше місце і найбільша частка коштів – це потреби сектору безпеки та оборони, освіта навіть піднялася на сходинку вище у рейтингу невоєнних видатків державного бюджету, випередивши охорону здоров'я.

Після початку повномасштабної війни фінансування освіти скоротили, щоб переорієнтувати ресурси на сектор безпеки й оборони. Видатки зменшилися як номінально, так і реально – зі 168 млрд грн у 2021 році до 156 млрд грн у 2022 році. Водночас з 2024 року зростання відновилося. У 2026 році, за планом, видатки державного бюджету на освіту мають досягти 2,8% ВВП (286 млрд грн, включно з освітніми субвенціями), що, хоч і вище за показники 2023–2025 років, проте все одно нижче від довоєнного рівня.

Рисунок 3. Частка видатків державного бюджету на освіту (включно з субвенціями на освітні потреби): частка у власних доходах, частка у невоєнних видатках, % від ВВП *

У 2026 році освітні видатки зростуть, проте залишаться нижчими від рівня 2021 року.

* Примітка: дані за 2021–2025 роки надано за виконанням, 2026 – за планом.

Джерела: Міністерство фінансів (Open Budget), Проект закону про Державний бюджет на 2026 рік (перше читання), ДССУ, розрахунки ЦЕС

³ Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII

2. СЕРЕДНЯ ОСВІТА

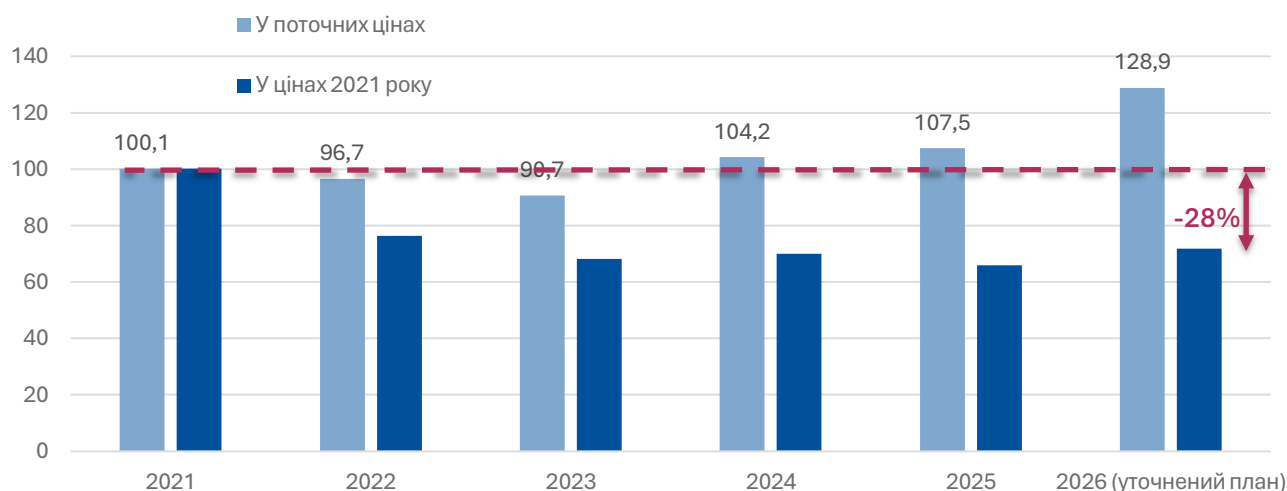
Головною програмою бюджету в частині фінансування освіти та науки є освітня субвенція, яка передається місцевим бюджетам для забезпечення загальної середньої освіти. Освітня субвенція – це ключове джерело фінансування зарплат освітян. Від початку повномасштабного вторгнення її сума номінально не змінювалася, а реально – скорочувалася. Реальні зарплати освітян падають з 2022 року, хоча ця професія є стратегічно важливою для розвитку людського капіталу країни. Крім того, частина дітей виїхала, частина вчиться дистанційно, що актуалізує питання ефективності мережі шкіл та реєстрів учнів.

У 2026 році заплановано збільшення обсягу фінансування завдяки новій програмі з підвищення престижності праці в сфері освіти, метою якої є підвищення зарплати освітян на 50%. Проте фактично ініціатива стикається з інституційними та фінансовими викликами, тому сфера освіти потребує не просто дофінансування, а покращення ефективності використання обмежених бюджетних ресурсів.

Обсяг освітньої субвенції, який закладався в Закон про Державний бюджет, практично не змінювався з 2021 року. У Законі на 2026 рік обсяг програми затвердили на рівні попередніх двох років – 103 млрд грн. Проте вже після затвердження бюджету, в грудні, субвенцію переглянули та збільшили до 128,9 млрд грн, зменшивши кошти на програму підвищення престижності праці. Освітня субвенція складає 5,5% цивільної частини бюджету (від невоєнних видатків ДБ), або 1,3% ВВП.

Попри зростання у 2026 році за рахунок коштів програми престижності праці (близько 9% у реальному вимірі до 2025 року), фінансування субвенції у цінах 2021 року все одно залишається нижчим за довоєнний рівень – розрив становить близько 28%.

Рисунок 4. Обсяг освітньої субвенції, млрд грн*

* Примітка: дані за 2021–2025 роки надано за виконанням, 2026 – за Законом про Державний бюджет.

Джерело: Міністерство фінансів (Open Budget), Проект закону про Державний бюджет на 2026 рік (перше читання), ДССУ, розрахунки ЦЕС.

Кошти освітньої субвенції розподіляються між місцевими бюджетами відповідно до кількості учнів, навчальних планів та середньої заробітної плати вчителів, що робить її чутливою до демографічних змін. Із 2021 року кількість шкіл, учнів і вчителів скоротилася приблизно на 15% через демографічний спад, війну та оптимізацію мережі.

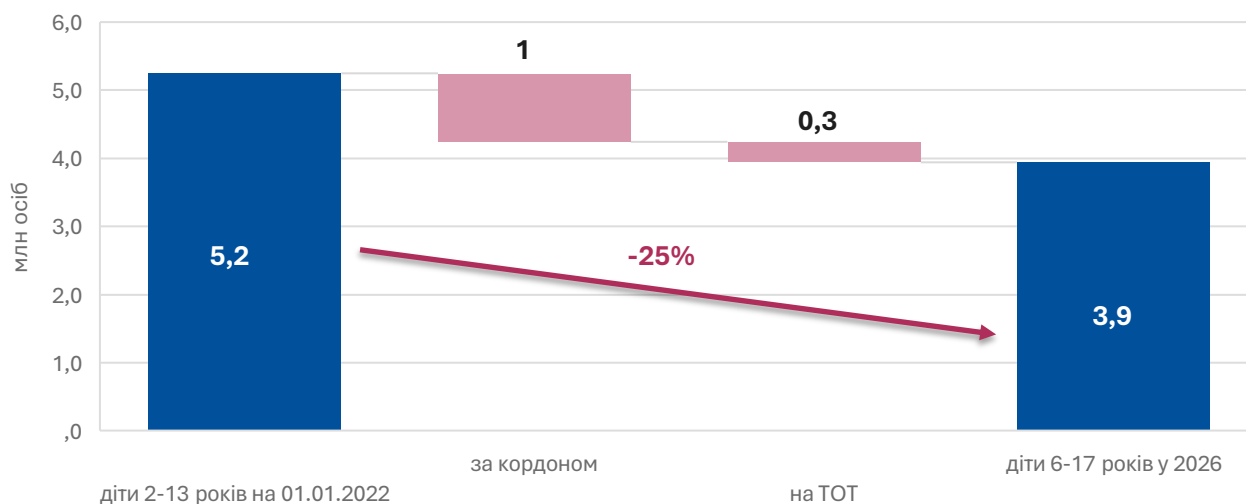
2.1. КІЛЬКІСТЬ УЧНІВ ТА ДІТЕЙ

В Україні через вимушену міграцію скоротилася кількість дітей. Водночас кількість учнів зменшувалася нижчими темпами, що пояснюється здебільшого дистанційною освітою. Проте питання якісного обліку учнів лишається актуальним.

Після 2022 року скорочення чисельності дітей пришвидшилося через міграцію та окупацію територій. За нашими обрахунками, за кордоном (за винятком території РФ та РБ) наразі перебувають 4,3 млн українців, серед них близько 1 млн дітей віком від 6 до 17 років⁴. З них **близько 348 тис. продовжують навчатися в українських школах онлайн**. Ще приблизно 300 тис. школярів залишаються на ТОТ⁵ (без врахування АРК), а близько 40 тис. продовжують навчання онлайн в українських школах⁶.

Рисунок 5. Зменшення кількості дітей шкільного віку в Україні через міграцію та окупацію*

Близько чверті дітей шкільного віку виїхали з України чи опинилися на ТОТ.

* Примітка. На графіку наведена кількість дітей у віці 2–13 років на підконтрольній території України станом на 01.01.2022 року за даними ДССУ. Оцінка кількості дітей 6–17 років, які перебувають в Україні в 2026 році, базується на кількості дітей 2–13 років станом на 01.01.2022 (за даними ДССУ) з урахуванням дітей за кордоном (за даними дослідження ЦЕС) та на ТОТ (за даними дослідження Центру громадянської освіти «Альменда»). Група «за кордоном» не включає тих, хто переїхав на території РФ та РБ.

Джерело: ДССУ, ЦГП «Альменда», розрахунки ЦЕС.

⁴ <https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-fifth-wave/>

⁵ <https://almenda.org/prezentaciya-zvitu-politika-rosi%d1%97-shhodo-znishhennya-identichnosti-ditej-na-tot-ukra%d1%97ni-pidsumki-2025-roku/>

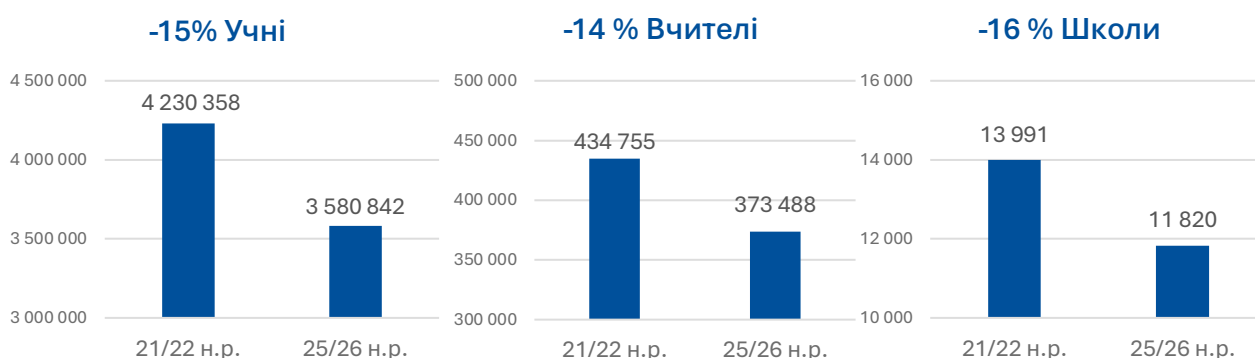
⁶ <https://www.radiosvoboda.org/a/news-dity-okupatsiya-shkola-navchannya/33312001.html>

Ми оцінили кількість дітей шкільного віку на підконтрольній території України та скорочення кількості через міграцію й окупацію. Для цього використали дані ДССУ про дітей віком 2–13 років станом на 01.01.2022 (яким зараз виповнилося 6–17 років) і виключили з цієї кількості дітей, які виїхали за кордон, а також дітей шкільного віку на ТОТ (крім АР Крим і м. Севастополь, які не входили до статистики ДССУ у 2022 році).

Чисельність дітей віком 6-17 років на підконтрольній території України, за нашими розрахунками, зменшилась приблизно на 25% через міграцію та окупацію, тимчасом як кількість учнів українських шкіл зменшилась на 15%. Ця різниця переважно пояснюється дистанційним навчанням українських дітей за кордоном і на ТОТ в українських школах (рис.6).

Рисунок 6. Динаміка кількості шкіл, вчителів та учнів у 2025/2026 навчальному році порівняно з 2021/2022.

Кількість учнів скоротилась пропорційно до кількості вчителів та шкіл.

Джерело: Інститут освітньої аналітики, розрахунки ЦЕС.

З огляду на масові переміщення учнів через повномасштабне вторгнення та активне реформування мережі шкіл, особливої важливості набуває підвищення якості обліку учнів. **Ми рекомендуємо завершити створення єдиного реєстру учнів та регулярно проводити верифікацію даних** у реєстрі з урахуванням інших державних реєстрів. Це має бути одним із пріоритетів в галузі освіти і дозволить покращити точність розподілу освітньої субвенції, створити основу для оптимізації мережі закладів освіти та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

2.2. ОПТИМІЗАЦІЯ ШКІЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Скорочення шкільної мережі порівняно з 2021 роком спричинене двома чинниками: окупацією частини території України та оптимізацією мережі шкіл.

Оптимізація шкільної мережі відбувається нерівномірно: у відносно безпечних регіонах мережа скорочується швидше задля економії коштів, тоді як у прифронтових областях школи намагаються тримати до останнього, попри масовий виїзд учнів. Така ситуація створює дилему. З одного боку, закриття шкіл у небезпечних регіонах може призвести до остаточного виїзду населення, а з іншого боку, утримання напівпорожніх шкіл коштує дорого та призводить до зниження якості середньої освіти.

Кількість учнів порівняно з 2021 роком скоротилася в усіх регіонах, включаючи відносно безпечні. Одночасно скорочується кількість шкіл та вчителів, які працюють у системі середньої загальної освіти, приблизно такими ж темпами, як і скорочення кількості учнів⁷. Найбільше скорочення шкіл, учнів та вчителів зафіксовано у частково окупованих областях – Донецька, Луганська, Херсонська та Запорізька. В Одеській, Дніпропетровській, Харківській областях кількість учнів скорочувалася швидше, ніж кількість шкіл. У Вінницькій, Житомирській, Івано-Франківській, Львівській, Полтавській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській областях навпаки – кількість шкіл зменшувалася швидше, ніж кількість учнів. Місто Київ – єдиний регіон, де кількість шкіл з 2021 р. навіть зростає (ймовірно, за рахунок приватних закладів), хоча кількість учнів та вчителів тут також скоротилася. Детальніше динаміку за областями – див. таблицю 2 у Додатках.

Місто & Село

Оптимізація шкільної мережі в Україні триває з 2015 року, проте досі зберігається суттєва різниця між міськими та сільськими школами. За даними Інституту освітньої аналітики, у міських школах навчаються більше учнів (у середньому, в міській школі 515 учнів проти 177 в сільській) та працюють більше вчителів (в середньому, в міській школі 44 вчителі проти 24 в сільській школі), що з більшою ймовірністю гарантує наявність у школі вчителів всіх профілів. У сільських школах в середньому на одного вчителя припадає 7 дітей – проти 12 дітей у міських. Це робить навчання в сільських школах дорожчим: за даними програми Polaris⁸, на одного учня сільської школи в середньому припадає 48,7 тис. грн освітньої субвенції, селищної школи – 43,3 тис. грн, міської – 35,3 тис. грн.

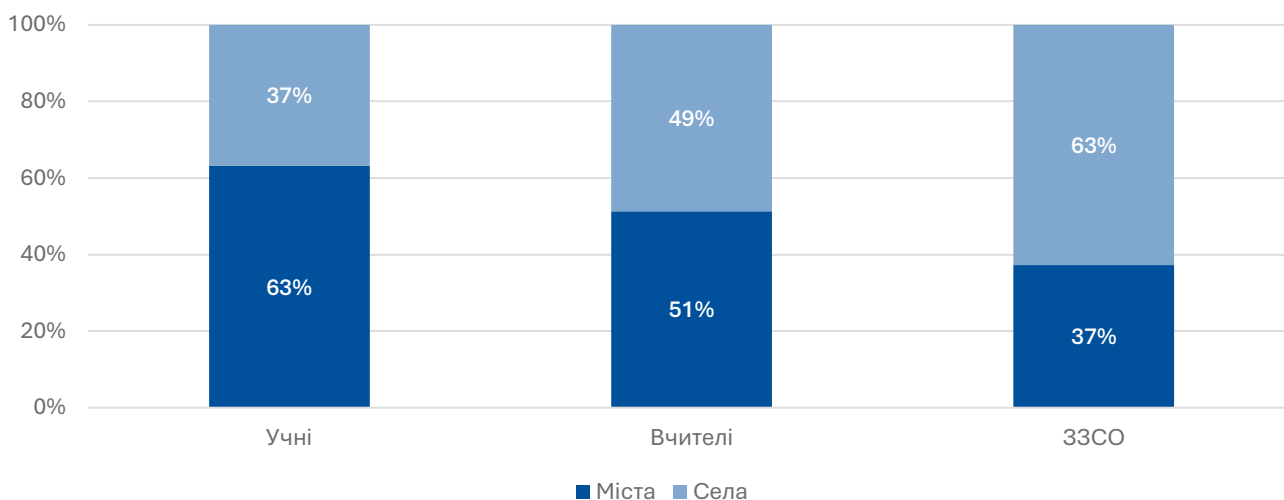
Таким чином, оптимізація шкільної мережі сприяє як оптимізації видатків на середню освіту, так і покращенню якості освіти, передусім тих дітей, які зараз вчать в маленьких школах. Проте для якісного проведення процесу оптимізації, який би враховував потреби та інтереси всіх зацікавлених сторін, невеликим громадам потрібна додаткова організаційна та методична підтримка.

⁷ За даними освітньої статистики Інституту освітньої аналітики у навчальному році 2025–2026.

⁸ <https://polaris.org.ua/>

Рисунок 7. Розподіл ЗЗСО, учнів та вчителів між сільськими та міськими навчальними закладами в 2025/2026 навчальному році

У сільських школах менше вчителів і ще менше – учнів.

Джерело: Інститут освітньої аналітики, розрахунки ЦЕС.

Крім того, щоб гарантувати доступ до освіти, необхідно забезпечити малі міста та села належною інфраструктурою, а саме транспортом та дорожнім сполученням, щоб діти могли дістатися до школи у більшому місті. Тому оптимізацію шкільної мережі не можна розглядати виключно з освітньої точки зору, оскільки це питання стосується й загальної інфраструктури регіонів.

Інший можливий напрямок оптимізації мережі шкіл – скорочення кількості закладів, які працюють повністю дистанційно, та кількості учнів, що вчать дистанційно. Передусім це стосується закладів освіти на окупованих територіях або в зонах активних бойових дій. Наприклад, у Луганській області, яка майже повністю окупована, діє 77 шкіл, які працюють онлайн; у Донецькій – 215. Слід зазначити, що діти-ВПО, які переїхали в безпечніші регіони, часто продовжують вчитися в своїй школі онлайн, а не відвідують очно школу за місцем проживання⁹.

Ми рекомендуємо продовжувати процес оптимізації мережі шкіл за умови надання додаткової підтримки громадам та розвитку транспортного сполучення, а також стимулювати перехід дітей на очне навчання за місцем проживання та скорочувати кількість дистанційних шкіл.

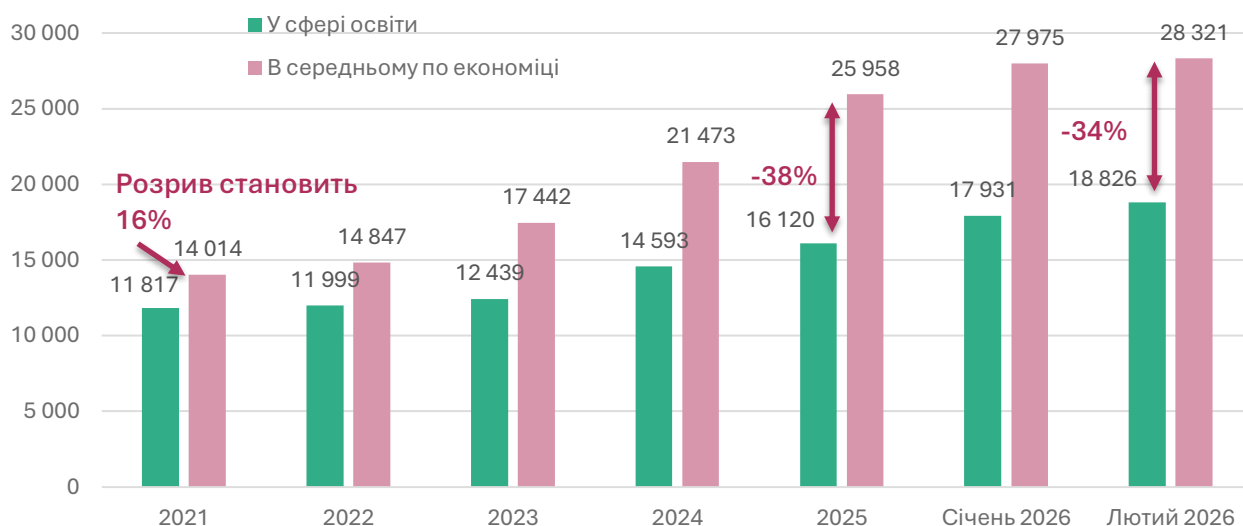
⁹ <https://babel.ua/texts/125650-ponad-120-tisyach-shkolyariv-zhivut-u-bezpechnih-regionah-ukrajini-ale-navchayutsya-u-shkolah-distancijno-i-ce-pogano-zminiti-situaciyu-ne-dozvolvaye-tisk-nardepiv-i-go-a-takozh-strahi-uperedzhennya-t#:~:text=>

2.3. КРИЗА ОПЛАТИ ПРАЦІ ТА КАДРОВИЙ ДЕФІЦИТ

Замороження освітньої субвенції та застій у реформах середньої освіти призвели до кризи оплати праці в сфері освіти. Це спричинило зниження конкурентоспроможності праці освітян та відтік кваліфікованих та зацікавлених педагогів, що безпосередньо впливає на якість освіти та людський капітал у майбутньому.

У середньому в економіці реальні зарплати почали відновлюватися і зросли на 14% у 2025 році порівняно з 2021 роком, натомість у сфері освіти вони просіли на 16%. Освіта залишається однією з найменш оплачуваних галузей: у лютому 2026 року середньомісячна зарплата освітянина була на 34% нижчою за середню по країні. До повномасштабного вторгнення цей розрив становив 16%.

Рисунок 8. Різниця в оплаті праці у сфері освіти* та у середньому в економіці, грн

* Примітка: в 2021–2025 середньомісячна заробітна плата штатних працівників за рік, в 2026 – за січень та лютий помісячно

Джерело: ДССУ.

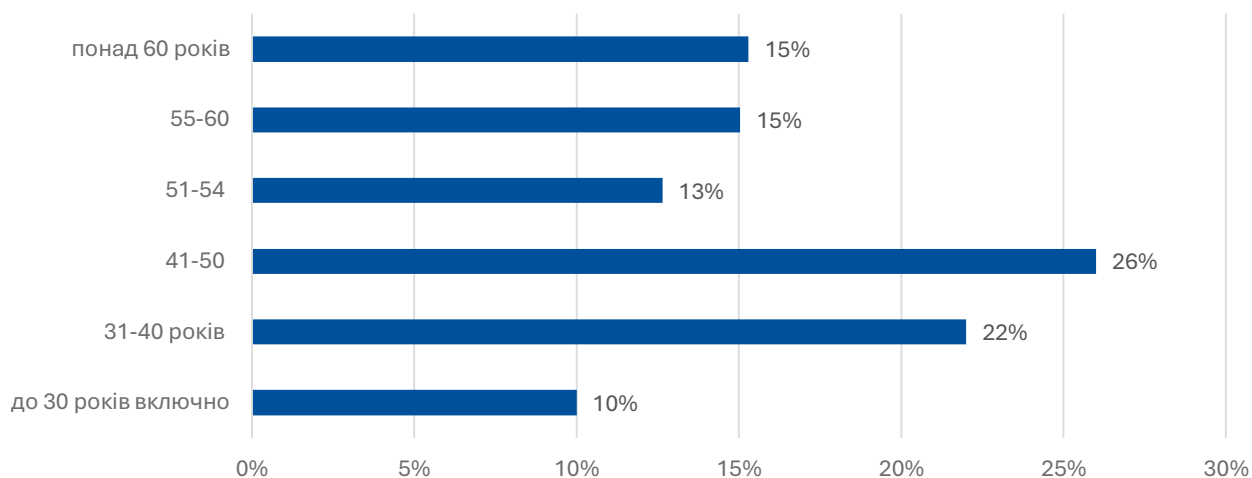
Такий розрив у оплаті праці призводить до дефіциту кадрів у школах. На початок 2024/2025 н.р. офіційно зафіксовано 2117 вакантних ставок вчителів та майже 5000 ставок інших педпрацівників. Найбільше бракує вчителів англійської мови (19% вакантних ставок), інформатики (11%) та математики (9%).

У 2025/26 навчальному році 17% вчителів-предметників є пенсіонерами, а 43% – старші за 50 років. Лише 10% вчителів – це молодь віком до 30 років. Дефіцит молодих вчителів надалі лише поглиблюватиметься, адже вони не мають мотивації йти працювати в школи через те, що зарплата вчителя-початківця без надбавок помітно нижча за середню в економіці¹⁰.

¹⁰ <https://osvitoria.media/experience/kalkulyator-zarplaty-vchytelya-na-2026-rik/>

Рисунок 9. Вікова структура вчителів-предметників у закладах загальної середньої освіти на початок 2024/2025 навчального року

Близько 43% вчителів – віком після 50 років.

Джерело: Інститут освітньої аналітики, розрахунки ЦЕС.

Спроба підвищення зарплат

Хоч в 2026 році робляться спроби підвищити освітянам зарплати, на практиці це наштовхується на управлінські та фінансові виклики. Поточна система оплати праці за тарифною сіткою складається з низької базової ставки та великої кількості надбавок. Вона є застарілою та потребує реформування.

Враховуючи вкрай складну ситуацію на ринку праці та зростаючу кризу освіти, в 2026 році відбулося підвищення зарплат освітян з метою скорочення розриву в оплаті праці та залучення більшої кількості молодих вчителів до професії.

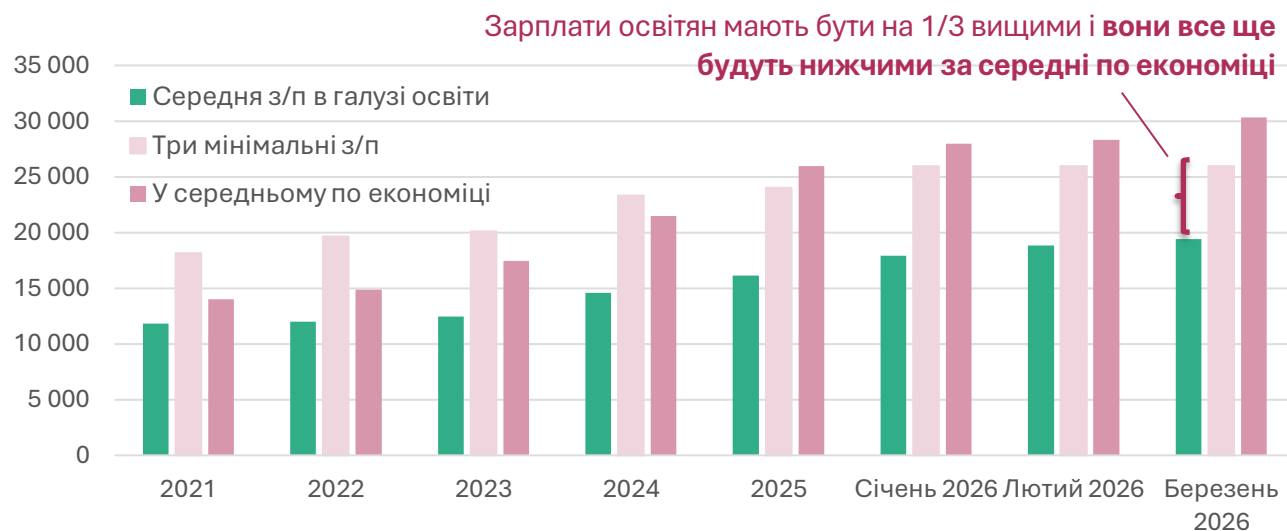
Для цього була запроваджена нова програма – «Підвищення престижності праці у сфері освіти» (54 млрд грн у першому читанні держбюджету збільшено до 64,6 млрд у другому читанні; наприкінці 2025 року суму програми зменшили практично до 33 млрд грн, щоб переспрямувати на освітню субвенцію¹¹). Програма мала покрити підвищення базового окладу освітян та різноманітні доплати.

Мета програми – підвищити зарплати на 50% (+30% з січня та +20% з вересня), що мало б наблизити оклад вчителя до норми Закону «Про освіту» (три мінімальні зарплати, тобто близько 26 тис. грн у 2026 році).

¹¹ Постанова КМ України від 26 грудня 2025 р. № 1764 «Деякі питання розподілу освітньої субвенції на 2026 рік України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1764-2025-%D0%BF#Text>

Рисунок 10. Середня зарплата в освіті* порівняно з вимогами закону та середньою по економіці.

Зарплати вчителям лише на 2/3 відповідають нормі закону.

* Примітка: у 2021–2025 середня заробітна плата за рік, в 2026 – за січень, лютий та березень помісячно.

Джерела: Закон «Про освіту», закони про Державний бюджет, дані ДССУ, розрахунки ЦЕС.

З січня 2026 року зарплати вчителів мали зрости на 30%. Втім, фактична динаміка була нижчою: у березні 2026 року середня зарплата в освіті була лише на 20% вищою, ніж в середньому в 2025 році. Хоч до працівників в сфері освіти входять не лише педагоги, проте реалізація підвищення зарплат вчителям зіткнулася з фінансовими та управлінськими викликами.

По-перше, задекларованого обсягу субвенції виявилось недостатньо для покриття підвищених окладів, що призвело до перерозподілу коштів: частину субвенції на престижність було спрямовано на дофінансування освітньої субвенції, збільшивши її таким чином до 124 млрд грн.

По-друге, відбувся розрив між централізованими рішеннями та можливостями місцевих бюджетів. Затверджені плани місцевих бюджетів відрізнялися від фактичних потреб вже на початку року. Частина надбавок вчителів виплачується місцевими бюджетами, однак після підняття базових окладів доходи у громадах не змінилися. У результаті місцева влада не завжди могла забезпечити відповідне збільшення виплат. Більше того, складна система оплати праці вчителів, яка поєднує базовий оклад і численні надбавки, фактично не дозволила суттєво підвищити зарплати. Оскільки посадовий оклад підвищили урядовим рішенням, а коштів не вистачило, громади зменшили розмір надбавок. У результаті ставку збільшили, надбавки зменшили, а реальна зарплата «на руки» не зросла до обіцяного рівня.

По-третє, бар'єром є інституційна неоднорідність системи надбавок. Наразі чинне законодавство делегує територіальним громадам повноваження самостійно визначати розмір надбавки за «престижність педагогічної праці» в межах від 5% до 30% посадового окладу. Такий підхід ставить під сумнів питання рівної оплати за однакову працю та підсилює залежність доходів вчителів від фінансової спроможності громади.

До всього, більшість доплат та надбавок залежить від базового окладу. Частина з них сплачують місцеві бюджети з власних коштів. За логікою, підвищення базового окладу мало б стимулювати більші надбавки, які б нараховувалися вже на нову, вищу базу, що призвело б до кумулятивного зростання зарплат. Проте цей механізм не враховує відсутність у громадах додаткових коштів на такі збільшення.

Наслідки для системи оплати праці

У результаті такого підходу у деяких громадах місцеві надбавки були скасовані або зменшені. Деякі громади були змушені знижувати коефіцієнти «престижності», щоб збалансувати свої бюджети.

Така модель оплати праці є нестійкою, оскільки безпосередньо залежить від фінансової та управлінської спроможності окремої громади. **Ми рекомендуємо розробити систему з гідною та уніфікованою базовою ставкою (окладом) для всіх педагогів.** Це не означає остаточне усунування надбавок – вони мають існувати за умови виконання певних функцій, але базова та гідна зарплата має повністю забезпечуватися базовим окладом.

2.4. ХАРЧУВАННЯ В ШКОЛАХ

Ми рекомендуємо переглянути поточний дизайн програми харчування та спрямувати кошти на вирішення пріоритетних проблем у сфері освіти. Державна підтримка здорового харчування школярів ідейно є гарною ініціативою. Проте її реалізація не є адресною підтримкою тих, кому це справді потрібно, а також може створювати поле для зловживань. В умовах війни забезпечення всіх, без винятку, учнів середньої освіти безкоштовними обідами є розпорощенням вкрай обмеженого бюджетного ресурсу.

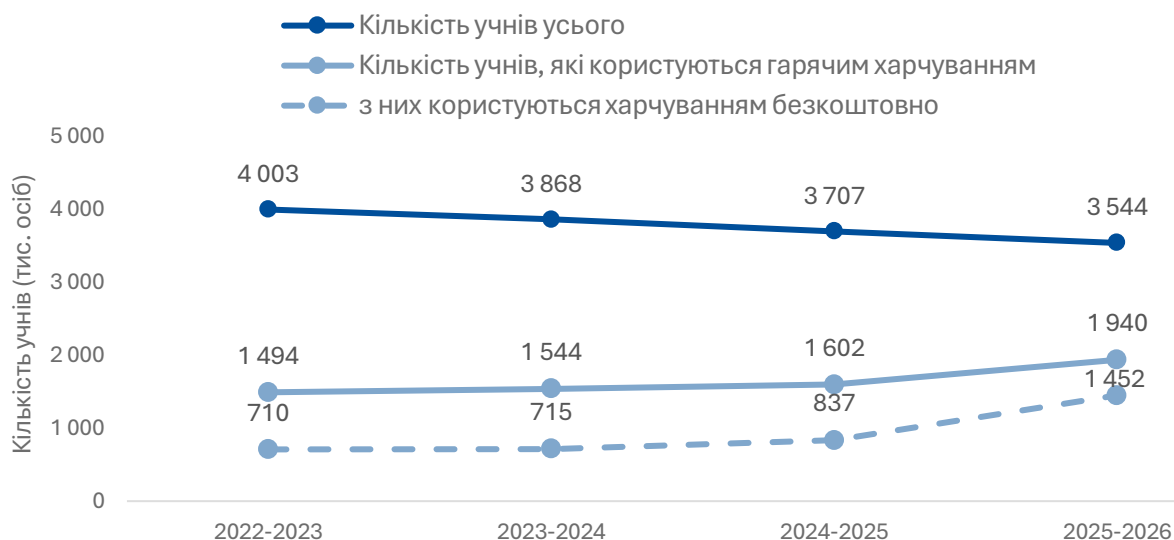
За останні роки програма безкоштовного харчування в школах зазнала змін. До 2024 року діяв таргетований підхід: безплатне гаряче харчування надавалось лише пільговим категоріям дітей, і за це платили місцеві громади. Така модель відповідає практиці більшості країн ЄС, де підтримка надається передусім дітям із вразливих домогосподарств або окремим школам чи муніципалітетам.¹²

Під час повномасштабного вторгнення підхід змінили: держава почала фінансувати харчування усіх учнів молодшої школи. Це рішення було обґрунтоване реформуванням шкільного харчування та прагненням забезпечити повноцінним гарячим харчуванням учнів молодших класів у закладах освіти. В результаті у 2025/2026 навчальному році 75% тих, хто обідає у шкільній їдальні, отримали це гаряче харчування безкоштовно.

¹² https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/document/download/f375b3a0-3821-4dbf-9ef8-ec620a335aca_en?filename=School%20Meals%20EU%20report%2020250312.pdf

Рисунок 11. Загальна кількість учнів і частка тих, хто обідає в школі

У 2025/2026 навчальному році 75% гарячого харчування забезпечувала держава.

Джерело: Інститут освітньої аналітики.

У 2024 році на програму витратили понад 1,6 млрд грн із загального фонду. Проте сукупні видатки були більшими, через те що лівова частка покривалася за рахунок спеціального фонду державного бюджету, оскільки кошти мають цільове призначення та не можуть бути витрачені на інші потреби. При цьому частину харчування в школах забезпечують міжнародні партнери, зокрема через Всесвітню продовольчу програму ООН¹³ (детальніший розподіл – див. таблицю 3 у Додатку).

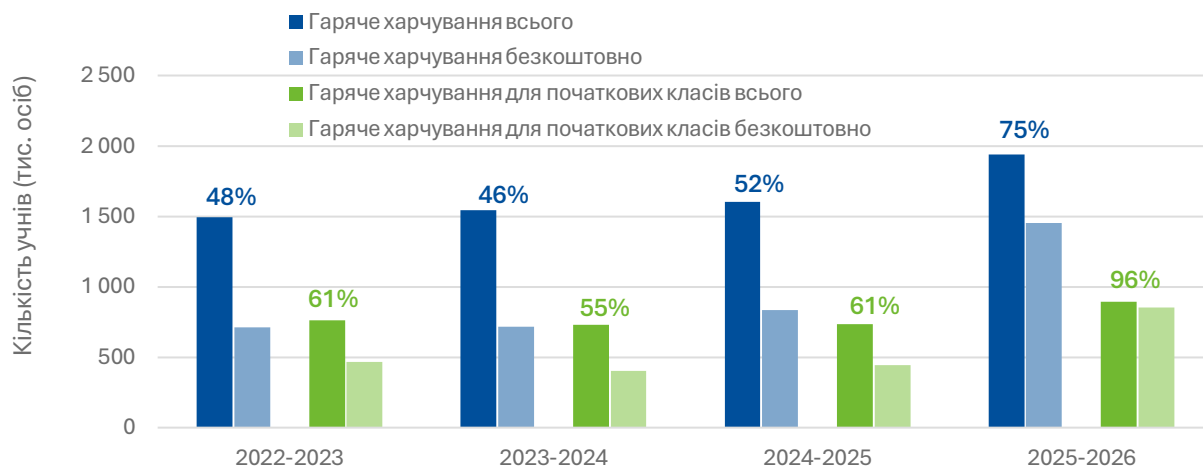
У 2026 році програму суттєво розширили: охоплення – всі учні 1-12 класів, фінансування – на рівні 14,4 млрд грн із загального фонду з розрахунку на понад 3 млн учнів.

Водночас спостерігаються розбіжності у статистичних даних: офіційні результативні показники програми (понад 1 млн учнів початкової школи у 2024 році) не узгоджуються з даними Інституту освітньої аналітики (близько 836 тис. отримувачів серед усіх класів). Це свідчить про необхідність підвищення якості адміністрування та звітності.

¹³ <https://nus.org.ua/2024/01/25/vpp-oon-pererahuvala-majzhe-18-miljoniv-gryven-na-pidtrymku-shkilnogo-harchuvannya-v-ukrayini/>

Рисунок 12. Школярі, які отримують гаряче харчування

У 2024/2025 н.р. Безкоштовно харчувалась лише половина учнів.

Джерело: Інститут освітньої аналітики, розрахунки ЦЕС.

Ключові виклики програми

1. Низька адресність підтримки

Універсальний підхід до надання безкоштовного харчування всім без винятку є сумнівним щодо ефективності використання обмежених бюджетних ресурсів. Частина сімей здатна самостійно забезпечити харчування дітей, а частина учнів фактично не споживає шкільні обіди (через різні вподобання або інші причини). Це знижує ефективність витрачання бюджетних коштів і обмежує досягнення цілей програми.

У 2026 році на програму планують витратити 14,4 млрд грн. Якби ці кошти спрямували на зарплати в сфері освіти, то їх би вистачило на виконання протягом цілого року норми Закону України «Про освіту» (три мінімальні зарплати) для понад 46 тис. вчителів.

2. Ризики неефективних закупівель

Бюджетна програма передбачає надання коштів громадам та школам для закупівлі продуктів, що може створювати поле для зловживань (завищені ціни на продукцію, обмежена конкуренція). За відсутності належних механізмів контролю цей ризик може збільшитися.

3. Інфраструктурні обмеження

Різне збільшення кількості отримувачів (з близько 1,6 млн до понад 3 млн учнів) створює значне навантаження на шкільну інфраструктуру. Навіть з виділенням 1 млрд грн на модернізацію харчоблоків, наявні потужності можуть бути недостатніми для забезпечення якісного та безперебійного харчування.

4. Непослідовність політики

Універсальне безкоштовне харчування для учнів середньої освіти не узгоджується з підходом в дошкільній освіті, де за харчування дітей платять батьки та частково місцеві громади.

Враховуючи ці виклики, ми рекомендуємо:

- застосовувати адресний підхід у наданні підтримки з орієнтацією на тих учнів, які справді потребують такої підтримки;
- провести оцінку поточного стану ефективності програми безкоштовного харчування учнів початкової школи перед прийняттям рішень щодо її розширення;
- посилити контроль та прозорість закупівель;
- забезпечити узгодженість політики між різними сферами освіти.

3. ВИЩА ОСВІТА

Фінансування системи вищої освіти практично не змінювалося від початку повномасштабного вторгнення. З урахуванням інфляції це означає скорочення реального ресурсу майже вдвічі. Також через масову міграцію стало менше студентів – на 13%, ще частина вчиться онлайн з-за кордону. Отже, реальне державне фінансування вищої освіти скорочується швидше, ніж кількість студентів. Водночас кількість викладачів та закладів освіти є зовеликою для такої кількості студентів, що розпорошує державні ресурси та негативно впливає на якість освіти.

Неоптимальна мережа закладів потребує модернізації та нових джерел фінансування. В цьому розділі ми намагаємося окреслити ситуацію з вищою освітою, зосереджуючи увагу саме на фінансуванні закладів за рахунок державного бюджету.

У 2025 році на заклади вищої освіти (ЗВО) витратили близько 0,8% ВВП, або 48 млрд грн з державного та місцевих бюджетів. У цю суму входять кошти загального фонду державного бюджету та кошти спеціального фонду, який формується з грошей, отриманих здебільшого за контрактне навчання студентів. У середньому бюджет закладів наповнюється порівну державними та приватними коштами зі сплати за навчання. За даними Держстату, у 2025 році в Україні було 306 закладів вищої освіти, з яких 168 державних, 107 приватних і 31 заклад комунальної форми власності¹⁴.

Програма МОН з підготовки кадрів

Головним розпорядником коштів у вищій освіті є Міністерство освіти та науки. Третьою за розміром програмою державного бюджету за освітнім напрямом та головною програмою МОН у сфері вищої освіти є «Підготовка кадрів закладами вищої освіти та забезпечення діяльності їх баз практики». У 2026 році на цю програму заплановано витратити 20 млрд грн із загального фонду

¹⁴ До закладів вищої освіти також зараховуються їхні філії та коледжі, які мають ліцензії на навчання бакалаврів.

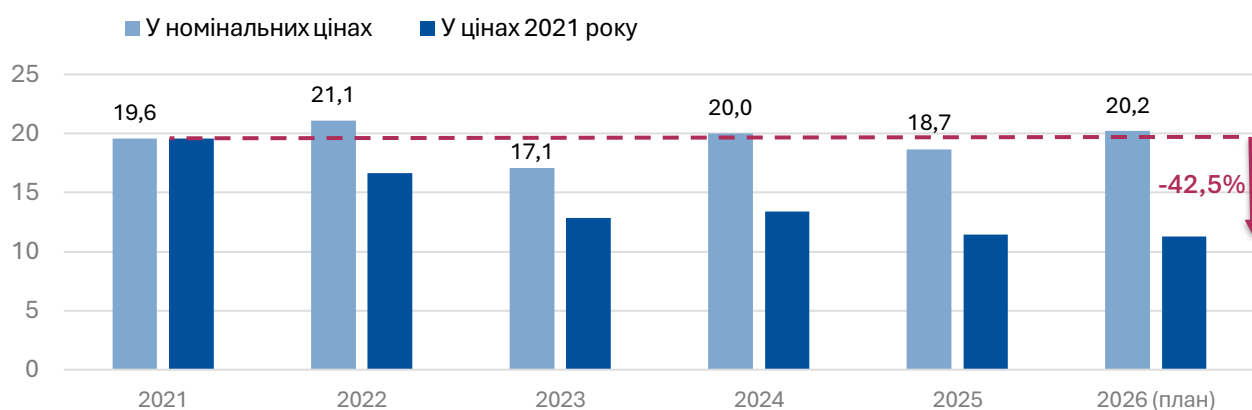
державного бюджету. Ці кошти спрямовуються на оплату навчання бюджетних місць в університетах.

Загальна сума фінансування програми становить майже 40 млрд грн, включаючи власні надходження закладів, які формуються здебільшого з оплати за контрактне навчання (та йдуть у спеціальний фонд державного бюджету).

Номінально видатки на програму практично не змінилися з 2021 року, проте **з урахуванням інфляції – скоротилися на 42,5%**. Це означає, що реальний державний ресурс на фінансування закладів у системі вищої освіти МОН скоротився порівняно із початком повномасштабного вторгнення.

Рисунок 13. Видатки на програму вищої освіти із загального фонду ДБ*, млрд грн

Номінально фінансування програми практично не змінилось, проте реально – скоротилось удвічі.

Примітка: окрім фінансування із загального фонду державного бюджету, ця програма також фінансується коштами спеціального фонду.

Джерела: Звіт про виконання програм, бюджетні запити Міністерства освіти і науки України, ДССУ, розрахунки ЦЕС

3.1. КІЛЬКІСТЬ СТУДЕНТІВ

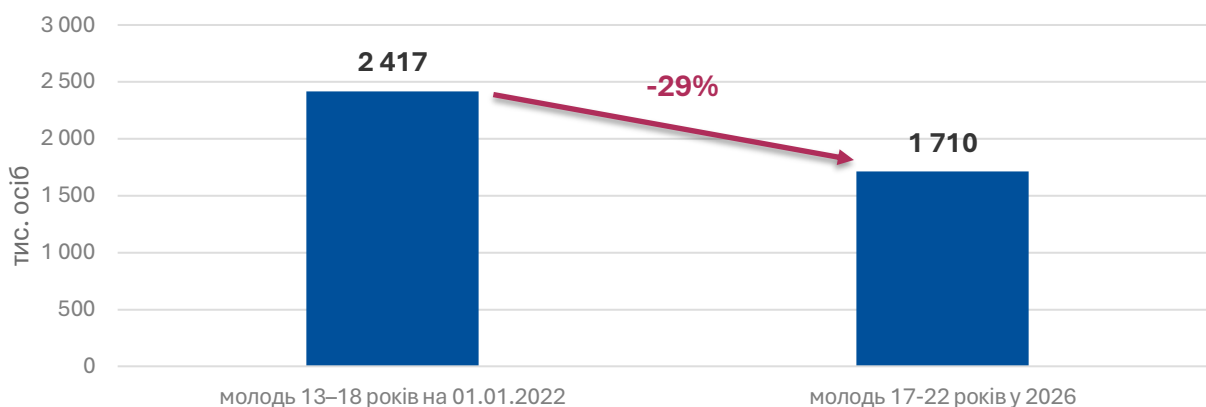
Зменшення чисельності молоді в Україні після 2021 року призводить до поступового скорочення контингенту студентів і майже пропорційного скорочення кількості бюджетних місць у ЗВО. При цьому кількість студентів скорочуються повільніше, ніж кількість осіб студентського віку – 13% проти 29%¹⁵. Міграційні зрушення після 2022 року призвели до зменшення попиту на навчальні місця в Україні: частина молоді виїхала за кордон і переорієнтувалася на

¹⁵ Ми порівнюємо чисельність студентів із кількістю молоді у віці 17–22, які потенційно могли би бути студентами. Динаміка щодо кількості студентів – це різниця їх кількості на початок 2021/2022 н.р. проти 2025/2026 н.р. Динаміка щодо кількості осіб студентського віку – це різниця між кількістю дітей віком 13–18 років, станом на початок 2022 року, та прогнозованою кількістю молоді у віці 17–22, станом на початок 2026 року згідно з прогнозом ІДСД, виконаним у 2023 році. Ми припустили, що базовий вік для вступу у ЗВО – це 17 років і що ті діти, яким у 2022 році було 13–18 років, мали б стати студентами у 2026 році. Відповідно, різниця між ними – це зменшення потенційного контингенту студентів (осіб студентського віку).

навчання в іноземних ЗВО. Дослідження українських біженців, яке проводить ЦЕС, показує, що серед молоді віком 18–24 років, яка продовжує навчання за кордоном, 40% (близько 99 тис. осіб) навчаються онлайн в українських закладах освіти, а 60% (близько 150 тис. осіб) навчаються в країнах перебування¹⁶.

Рисунок 14. Орієнтовна кількість осіб студентського віку* на підконтрольній території України в 2026 році

Через вторгнення кількість молоді студентського віку в Україні зменшилась на 29%.

* Примітка. Кількість молоді у віці 13–18 років на підконтрольній території України, станом на 01.01.2022 року, – за даними ДССУ. Оцінка кількості молоді у віці 17–22 років у 2026 році – за даними прогнозу Інституту демографії та проблем якості життя ім. М.В. Птухи, виконаного у 2023 році.

Джерело: ДССУ, Інститут демографії та проблем якості життя ім. М.В. Птухи, розрахунки ЦЕС.

Природно, не вся молодь в Україні продовжує навчання в ЗВО. За даними Інституту освітньої аналітики, із 398 тис. учнів 9-х класів у 2023/24 навчальному році лише 254 тис., або 64%, продовжили навчання у 10-му класі. До повномасштабного вторгнення співвідношення вступників до ЗВО та чисельності молоді у віці 17 років (типовий вік вступу) в Україні становило понад 40%. Це близько до показника ЄС, згідно з яким 45% молоді здобуває вищу освіту.¹⁷ Альтернативою є професійна (професійно-технічна) та фахова передвища освіта. У 2025 році в таких закладах навчалося близько 600 тис. осіб проти 914 тис. осіб в ЗВО. Частина старшокласників виїжджає за кордон та продовжує навчання в іноземних закладах.

Кількість студентів ЗВО в Україні скорочується повільнішими темпами, ніж кількість осіб студентського віку. У 2025 році студентів було на 12,6% менше, ніж у 2021 році. Скорочення чисельності студентів у ЗВО почалося ще до повномасштабного вторгнення. Водночас у 2023 році кількість вступників тимчасово зросла, зокрема за рахунок контрактників, оскільки студенти мали право на відстрочку від мобілізації¹⁸. Але у 2024 році уряд змінив правила: відстрочка

¹⁶ <https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-fifth-wave>

¹⁷ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251006-2>

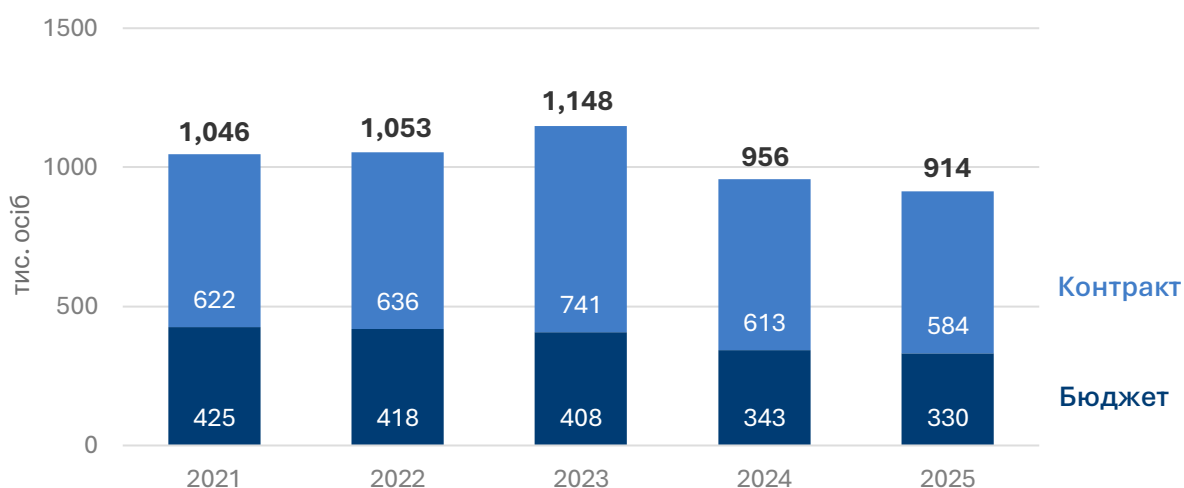
¹⁸ <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4071543-killist-studentivcolovikiv-vid-25-rokiv-cogoric-zmensilasa-bils-ak-udvici-minosviti.html>

почала надаватися лише для навчання на денній або дуальній формі та за умови послідовного здобуття вищого рівня освіти. На тлі цих змін у 2024–2025 роках кількість студентів ЗВО знову скоротилася до менше 1 млн.

Скорочення кількості бюджетних місць у ЗВО почалося ще до повномасштабного вторгнення і продовжується щороку – як тих, що фінансуються з державного бюджету, так і тих, що фінансуються з місцевих бюджетів. Найсуттєвіше падіння за останні роки відбулося у 2024: кількість студентів, які навчаються за кошти бюджету, зменшилася з 408 тис. до 343 тис. У порівнянні з 2021 роком, у 2025 році «на бюджеті» вчилася на 22% менше студентів. Якщо порівнювати кількість нових студентів, зарахованих на бюджет, то у 2025 році вона була на 20% нижчою, ніж у 2021 році.

Рисунок 15. Кількість студентів ЗВО в Україні*

Кількість студентів, які навчаються за кошти бюджету, з 2021 року скоротилася на 22%.

* Примітка: кількість студентів на початок навчального року.

Джерело: ДССУ, розрахунки ЦЕС.

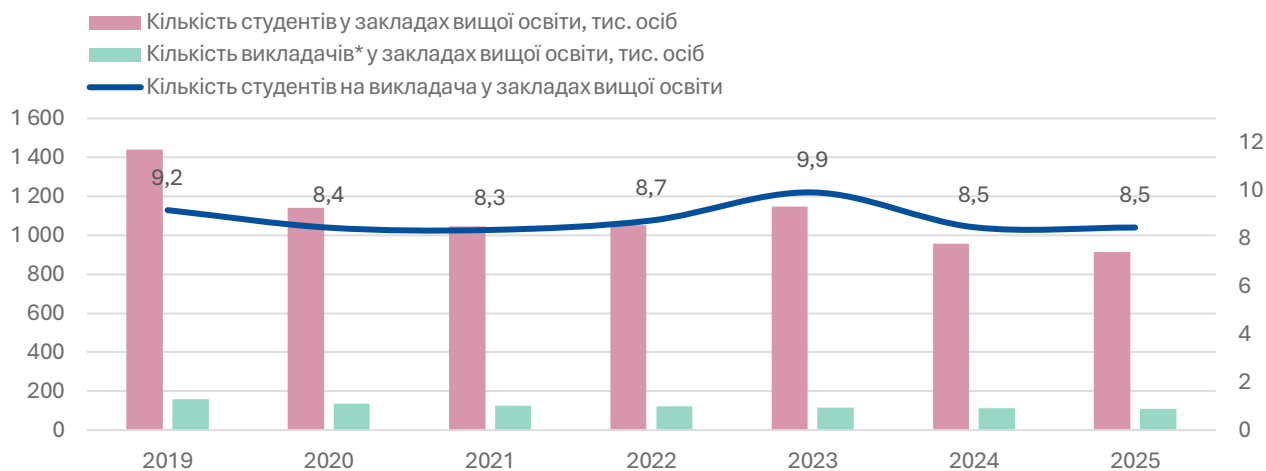
3.2. ДИСБАЛАНС РЕСУРСІВ: ВИКЛАДАЧІВ ЗАБАГАТО

Від початку повномасштабного вторгнення зменшується кількість не лише студентів, а й викладачів. У 2025 році в Україні налічувалося близько 109 тис. осіб наукового, науково-педагогічного та педагогічного персоналу, що на 14% менше порівняно із 2021 роком. **Зменшення кількості викладачів відповідає скороченню контингенту студентів.** Однак незважаючи на синхронне зменшення викладацької та студентської чисельності (на 14% та 13% відповідно), співвідношення студентів та викладачів залишається надто низьким. Цей коефіцієнт є одним із ключових показників ефективності фінансування освіти. В Україні він є низьким – протягом останніх

семи років у середньому 8,8 студентів на одного викладача. Для порівняння: в ЄС цей показник у півтора рази вищий і становить у середньому 14,3¹⁹.

Рисунок 16. Кількість студентів і викладачів у закладах вищої освіти та їхнє співвідношення

В Україні в середньому 8,8 студентів припадає на одного викладача, коли в ЄС – 14,3.

Примітка: кількість викладачів – це загальна кількість наукових, педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Джерело: ДССУ, розрахунки ЦЕС

Водночас сфера вищої освіти пропонує неконкурентну заробітну плату. У лютому 2026 року середня зарплата освітянина була на 34% нижчою за середній показник в економіці (детальніше у розділі 2.3). Попри це, у вищій освіті не спостерігається такого гострого кадрового дефіциту, як у середній.

Державна вимога підвищити зарплати викладачам у 2026 році створила фінансовий розрив між новим рівнем окладів та ресурсами на їхнє забезпечення. Оскільки бюджет покриває близько половини витрат ЗВО (частка залежить від категорії закладу), фонд оплати праці зріс тільки для тих ставок, які покриваються бюджетом. Виплати викладачам, які здійснюються за рахунок контрактних коштів, залишаються без додаткового фінансування, що може змусити заклади підвищити вартість контрактів. У поєднанні з індикативною собівартістю, яка обмежила можливість демпінгу, це автоматично транслює зростання витрат у підвищення вартості контрактного навчання.

3.3. МОДЕРНІЗАЦІЯ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ

Через повномасштабне вторгнення частина молоді виїхала за кордон, частина залишилася на окупованій території, частина обрала військову службу. В результаті студентів стало менше. Також частина закладів освіти опинилася в окупації, частина була змушена релокуватися. Водночас не всі переміщені ЗВО спроможні повноцінно надавати послуги вищої

¹⁹ Середній показник в ЄС розрахований як середня кількість студентів на викладача у вищій освіті в країнах ЄС у 2017 році. Дані взяті зі Світового банку - <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRL.TC.ZS>. До списку країн, які увійшли до розрахунку, увійшли не всі країни ЄС (для деяких країн відсутні дані).

освіти. В цьому контексті необхідною є модернізація мережі закладів освіти шляхом укрупнення або приєднання менших закладів до більших.

Процес модернізації триває з 2023 року: за два роки реорганізували понад 10 закладів, і станом на початок 2026 року в Україні існує 117 державних ЗВО (без філій та підрозділів). Оптимізувати мережу потрібно, щоб підвищити якість освіти, покращити конкурентоспроможність університетів і адаптуватися до євроінтеграційних вимог, зокрема, зменшивши перед потенційним вступом до ЄС кількість закладів до близько 100²⁰.

Стимулами до модернізації (укрупнення) закладів вищої освіти є:

- фінансова неспроможність малих закладів;
- низька якість освіти за слабкої конкуренції між викладачами та за відсутності широкого вибору дисциплін;
- позиція закладу в українських та міжнародних академічних рейтингах.

Головним критерієм до об'єднання є наявність у закладі менше ніж 5000 студентів. Згідно із позицією МОН²¹, мінімальний показник для державного класичного університету становить 5000 студентів денної форми навчання. Якщо ж заклад має меншу кількість студентів та не є містоутворювальним – то має бути модернізованим.

За даними ЄДЕБО²², на початку квітня функціонувало 427 закладів освіти, включно з державними, приватними, комунальними закладами та їхніми філіями, які навчають бакалаврів, магістрів та спеціалістів. Серед них лише 117 є державними університетами у підпорядкуванні МОН. У 58% цих закладів навчається менше ніж 5000 студентів. Це означає, що позиція МОН може бути переглянута у бік пом'якшення. Сьогодні в умовах повномасштабної війни значна частина населення змушена мігрувати, у багатьох містах бракує житла, а доступ студентів із віддалених громад до університетів ускладнюється через обстріли, проблеми з транспортним сполученням та погіршенням логістики. За таких обставин формальний критерій кількості студентів не завжди може бути достатньою підставою для об'єднання чи модернізації закладів.

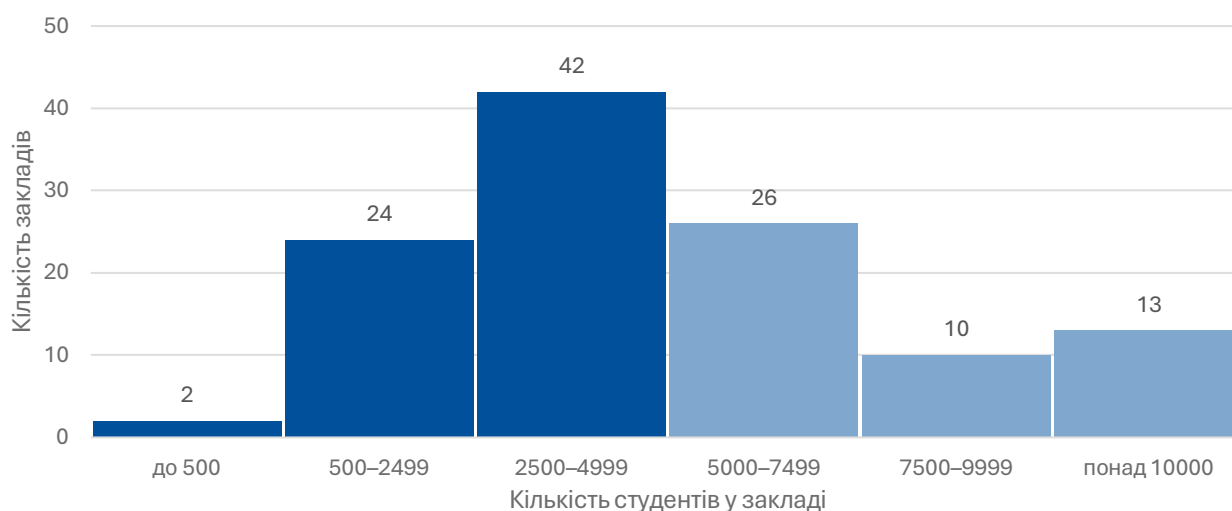
²⁰ <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/mikhajlo-vinnitskij-u-vishchij-osviti-trivaje-intensivna-transformatsija.html>

²¹ <https://osvita.ua/blogs/91424/>

²² Єдина державна електронна база з питань освіти.

Рисунок 17. Розподіл державних закладів освіти у підпорядкуванні МОН за кількістю студентів*

Більше половини закладів освіти мають менше 5000 студентів.

* Примітка: станом на 1 квітня 2026 року, студенти – це бакалаври, магістри та спеціалісти.

Джерело: ЄДЕБО, розрахунки ЦЕС.

Окрім класичних державних ЗВО, до системи вищої освіти входять їхні коледжі та регіональні філії в інших містах. Станом на квітень налічувалося 64 таких закладів. Контингент студентів там значно менший: 52 заклади мають до 500 студентів. У цьому контексті варто розглядати такі філії першими кандидатами на модернізацію²³.

Передусім слід модернізувати релоковані ЗВО

ЗВО з тимчасово непідконтрольних територій та територій активних бойових дій часто релокувалися до Києва та інших обласних центрів з високою концентрацією закладів вищої освіти. Це посилювало конкуренцію за абітурієнтів, у якій релоковані університети нерідко опинялися в менш вигідному становищі через втрату частини локальної аудиторії, інфраструктури та усталених зв'язків із регіоном.

Деяким ЗВО довелося релокуватися двічі (наприклад, Луганський державний медичний університет, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля тощо). Повторна релокація створювала додаткове навантаження на спроможність відновити роботу, оскільки треба було заново налагоджувати навчальний процес, матеріальну базу та організаційні зв'язки в новому місці.

²³<https://life.pravda.com.ua/society/likvidaciya-filiy-i-stvorennya-kampusiv-u-mon-rozpovili-pro-prioriteti-pri-ob-yednanni-vishiv-u-2026-roci-312158/>

Попри неодноразово озвучену урядовцями позицію щодо важливості збереження ідентичності релокованих ЗВО^{24, 25}, варто переглянути позицію щодо їхньої інституційної спроможності, зважаючи на тривалість війни. Наразі всі ці заклади мають менше ніж 5 тисяч студентів (детальніше див. таблицю 5 у Додатках).

4. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

З огляду на поточний стан освіти в Україні, **ми рекомендуємо визначити чіткі пріоритети у фінансуванні освіти та зосередити ресурси на вирішенні наявних проблем та вже розпочатих реформах** (як-от проблема низьких зарплат викладачів та вчителів, фінансування переходу на НУШ в рамках середньої та старшої школи, укрупнення та модернізація закладів тощо), обмежуючи запуск нових програм, які створюють додаткове навантаження на бюджет, а також шукати нові можливості фінансування освіти, окрім державного бюджету.

Однією з головних проблем у сфері освіти та спільною для всіх її рівнів є **низька оплата праці**. Освітняни отримують на третину нижчі зарплати, ніж в середньому в економіці. Це результат застарілої системи оплати праці у державних установах за тарифною сіткою, яка базується на достатньо низькій базовій ставці та великій кількості надбавок. Крім того, за існуючої системи розрахунку заробітної плати вчителів лишається низьким рівень оплати праці молодих педагогів, що створює ризики поглиблення кадрового дефіциту в школах у майбутньому.

Ми рекомендуємо чітко визначити механізм збільшення оплати праці для забезпечення гідної компенсації всім працівникам сфери освіти у довгостроковій перспективі.

4.1. ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

Найбільше коштів у сфері освіти спрямовується на забезпечення шкіл у вигляді освітньої субвенції. Для її правильного розподілу необхідно реально оцінювати кількість дітей та їхнє місцезнаходження. В цьому контексті **необхідно завершити створення реєстрів учнів і регулярно проводити верифікацію даних**, що дозволить підвищити прозорість та ефективність управління витратами на освіту. Для цього варто запровадити ідентифікаційні коди для всіх дітей шкільного віку (з 6 років).

Оптимізація мережі шкіл є важливим етапом змін у середній освіті, що дозволить ефективніше використовувати ресурси та забезпечити учням, передусім у сільській місцевості, доступ до якіснішої освіти в краще оснащених школах. Водночас одним із ключових бар'єрів є обмежена спроможність громад вирішувати такі складні питання, як закриття та укрупнення шкіл.

З огляду на надзвичайну важливість оптимізації мережі шкіл та пов'язані з цим виклики, **ми рекомендуємо:**

²⁴ <https://osvita.ua/vnz/91497/>

²⁵ <https://nv.ua/ukr/project/relokovani-universiteti-ukrajini-vizhivannya-pidtrimka-i-strategiya-povernennya-50604140.html>

- надавати громадам методичну та організаційну підтримку, щоб пришвидшити оптимізацію мережі, зменшити опір змінам і підвищити якість рішень;
- продовжувати політику «Школа офлайн», що передбачає подальшу оптимізацію шкіл з ТОТ та територіях бойових дій, які надають тільки дистанційну освіту.

Здорове харчування дітей є важливим питанням, проте доречність програм підтримки в цій сфері має бути ретельно переглянута.

Ми рекомендуємо:

- застосовувати принцип адресності у наданні харчування коштом державного бюджету суто тим категоріям школярів усіх класів та усіх вікових груп, які справді цього потребують;
- запровадити оцінку ефективності видатків на шкільне харчування – з урахуванням регіональних особливостей, фінансової спроможності громад та реальних потреб сімей.

4.2. ВИЩА ОСВІТА

Видатки на вищу освіту – на другому місці за величиною після видатків на середню. Система вищої освіти перебуває у процесі адаптації до нових євроінтеграційних вимог та демографічних тенденцій, однак архітектура фінансування залишається фрагментованою, а якість освіти – низькою. Тому необхідно модернізувати ЗВО, скоротивши їхню чисельність.

Ми рекомендуємо продовжувати політику модернізації вищих навчальних закладів, і насамперед модернізувати релоковані ЗВО та філії із малою чисельністю студентів (якщо ці заклади не є містоутворювальними та не мають важливої функції). Робити це варто у поєднанні із комплексними змінами в системі управління закладами, зокрема, переглянути управлінські практики поточних керівників закладів, їхні повноваження та систему оцінки керівників.

4.3. ІНШІ СИСТЕМНІ ВИКЛИКИ

У процесі аналізу фінансування вищої освіти ми виявили низку системних, але не менш масштабних викликів. Вони також впливають на ефективність використання бюджетних коштів, проте потребують окремого глибинного аналізу.

Інституційні виклики системи вищої освіти

Бюджетне фінансування вищої освіти в Україні є надто розпорошеним і розподіляється між різними відомствами (МОН, МОЗ, Мінкульт тощо), що ускладнює проведення єдиної державної політики. Окремим прецедентом є виділення для КНУ імені Тараса Шевченка власної бюджетної програми, що створює ознаки дискримінації інших університетів. Водночас питання централізації управління ЗВО та їх підпорядкування МОН не є однозначним та потребує додаткових досліджень. З одного боку, лінійні відомства безпосередньо зацікавлені у якості підготовки профільних фахівців для своїх галузей. З іншого боку, це може створювати дублювання навчальних програм та обмежувати впровадження єдиних стандартів якості освіти.

Окрім того, зафіксовані сигнали про необхідність змін у керівництві вищих навчальних закладів: Міністерство освіти і науки планувало звільнення значної частини ректорів у процесі оновлення управлінських команд. Управлінські практики ректорів та їхня роль у формуванні корпоративної культури університетів мають прямий вплив на ефективність використання ресурсів і дотримання стандартів академічної доброчесності. Подальший аналіз публічної політики у сфері вищої освіти має відповісти на питання, чи є поточна інституційна модель виправданою, чи потребує реформування та чи слід запровадити систему оцінки ефективності для менеджменту університетів.

Цифровізація державного майна

У власності закладів освіти, які підпорядковуються МОН, перебуває велика кількість майна. Проте скільки саме того майна та яким саме закладам воно належить – достеменно невідомо. Через масовий перехід на онлайн-навчання та зменшення кількості студентів багато приміщень не використовуються, а їх утримання є дорогавартісним і фактично «з'їдає» обмежені бюджетні кошти. Попри законодавчі вимоги 2021 року щодо звітування про майно на балансі, реальний моніторинг та верифікація даних не здійснюється, що призводить до неефективного використання державної власності. Тому варто створити цифровий реєстр державного майна у сфері освіти, а також дозволити та стимулювати використання майна на оплатній або безоплатній основі.

Розширення фінансування вищої освіти

Вища освіта, як і більшість інших сфер публічних послуг в Україні, є недофінансованою. З 2022 року ця тенденція погіршилася на тлі практичного замороження видатків на довоєнному рівні, що через інфляцію означає скорочення реального ресурсу. Тому актуальним стає питання збільшення автономності та спроможності університетів до залучення нового фінансування.

Щоб вирішити цю проблему, уряд намагається перейти від фінансування бюджетних місць у ЗВО до принципу «гроші ходять за студентом», зокрема через надання грантів та пільгових кредитів на навчання. Проте ці інструменти спрямовані виключно на фінансування навчання конкретного студента, а не на системний розвиток самих ЗВО, тому варто також звернути увагу на бар'єри до залучення коштів від бізнесу, міжнародних освітніх організацій та інших джерел.

Специфіка медичних закладів освіти

Мережа медичних закладів вищої освіти в Україні порівняно невелика: з 15 закладів лише чотири мають контингент понад 4–5 тисяч студентів (НМУ ім. О.О. Богомольця, Вінницький, Львівський і Тернопільський медуніверситети). Медичні заклади освіти підпорядковуються МОЗ, водночас у деяких класичних університетах під егідою МОН (як-от Ужгородський, Сумський, КНУ ім. Т. Шевченка) вже багато років успішно функціонують власні медичні та стоматологічні факультети. Крім того, немедичні ЗВО активно розвивають споріднені напрями і спеціальності, як-от фізична реабілітація, біомедична інженерія, громадське здоров'я та ін., що створює природні передумови для інтеграції медичної науки у ширші університетські структури. В цьому контексті

варто розглянути можливість перепідпорядкування медичних ЗВО Міністерству освіти і науки та їхнє укрупнення через приєднання до класичних університетів.

Пріоритетність спеціалізацій

В Україні менше третини людей з вищою освітою працюють за фахом²⁶, що відображає структурний розрив між пріоритетами бюджетних місць та реальними потребами ринку праці. Спостерігається дисбаланс: держава фінансує переважно прикладні напрями (середня освіта, комп'ютерні та інженерні науки, будівництво), тоді як абітурієнти масово обирають загальні гуманітарні та управлінські спеціальності (менеджмент, психологія, право). Цей розрив посилювався відсутністю повноцінного довгострокового прогнозування потреб ринку праці Міністерством економіки, яке уряд запускає лише у 2026 році, а досі держзамовлення формувалося інерційно. Питання подолання цього дисбалансу є комплексним, тому потребує дискусії, в межах якої варто переглянути підхід до пріоритезації спеціальностей.

Академічні стипендії

Окрім загальних видатків на заклади вищої освіти, кошти з бюджету виділяються також на стипендії студентам. Надання академічних стипендій є п'ятою за обсягом програмою у сфері освіти, на реалізацію якої у 2026 році передбачено 6,61 млрд грн. Номінально це майже вдвічі більше, ніж у 2021 році (3,43 млрд грн), проте реальні видатки програми збільшились лише на 7% (див. рис. 19 у Додатках). З вересня 2026 року заплановано подвоєння мінімальної стипендії до 4000 грн, проте планові показники на 2027 рік закладені без урахування цього рішення, що створює високий ступінь невизначеності.

У реальному житті це означає, що студенти, які фінансово залежать від цих виплат, не мають змоги прогнозувати свої базові витрати на проживання чи харчування. Ця проблема підсвічує важливість ефективного середньострокового бюджетного планування, а також перегляду підходу до надання стипендій.

²⁶ <https://happy monday.ua/chy-potribna-vyshcha-osvita-rezultaty-opytuvannia>

ДОДАТКИ

Таблиця 2. Скорочення кількості ЗЗСО, учнів та учителів в них у 2025 відносно 2021 року

Область	Кількість закладів, од.	Кількість учнів, осіб	Кількість учителів, осіб
Вінницька	-15,6%	-7,5%	-7,4%
Волинська	-9,8%	-8,4%	-9,0%
Дніпропетровська	-4,1%	-15,0%	-11,3%
Донецька	-56,2%	-62,0%	-58,5%
Житомирська	-14,9%	-10,1%	-12,5%
Закарпатська	-3,6%	-10,0%	-8,0%
Запорізька	-40,7%	-40,2%	-44,4%
Івано-Франківська	-10,2%	-6,8%	-7,6%
Київська	-3,0%	-3,9%	-2,8%
Кіровоградська	-8,9%	-8,8%	-10,3%
Луганська	-69,7%	-69,9%	-73,0%
Львівська	-7,8%	-4,4%	-3,2%
Миколаївська	-13,2%	-20,1%	-17,1%
Одеська	-3,7%	-13,5%	-8,1%
Полтавська	-11,0%	-8,4%	-5,8%
Рівненська	-7,8%	-5,5%	-8,9%
Сумська	-21,9%	-19,4%	-16,8%
Тернопільська	-20,8%	-11,1%	-13,3%
Харківська	-18,9%	-25,1%	-20,6%
Херсонська	-55,7%	-55,3%	-57,6%

Хмельницька	-16,6%	-7,2%	-8,8%
Черкаська	-15,8%	-6,3%	-8,4%
Чернівецька	-5,2%	-6,5%	-5,3%
Чернігівська	-24,2%	-14,5%	-15,6%
м. Київ	5,4%	-2,6%	-1,9%
Україна	-15,5%	-15,4%	-14,1%

Джерело: Інститут освітньої аналітики.

Таблиця 3. Програми державного бюджету на харчування в школах, млн грн

Програма	2024	2025	2026 (факт за січень-лютий)	2026 (план на рік)
2211330 Модернізація харчоблоків	829,6	-	-	-
в т.ч. заг. фонд	829,6	-	-	-
в т.ч. спец. фонд	-	-	-	-
2211360 Забезпечення харчування	-	1 664,7	2 355,8	14 388,3
в т.ч. заг. фонд	-	1 664,7	2 355,8	14 388,3
в т.ч. спец. фонд	-	-	-	-
2211360 Забезпечення харчування початкових класів	3 902,6	-	-	-
в т.ч. заг. фонд	1 066,4	-	-	-
в т.ч. спец. фонд	2 836,2	-	-	-
2211380 Покращення гарячого харчування початкових класів	74,6	282,1	89,8	89,8
в т.ч. заг. фонд	-	-	-	-
в т.ч. спец. фонд	74,6	282,1	89,8	89,8
2211390 Обладнання для харчоблоків	-	4,8	-	-
в т.ч. заг. фонд	-	-	-	-

в т.ч. спец. фонд	-	4,8	-	-
2211820 Модернізація харчоблоків (зокрема у військових закладах освіти)	-	620,60	-	1 000,0
в т.ч. заг. фонд	-	620,6	-	1 000,0
в т.ч. спец. фонд	-	-	-	-

Джерело: Міністерство фінансів (Open Budget).

Таблиця 4. Медичні заклади вищої освіти в системі МОЗ України

ЗВО, підконтрольні МОЗ	К-сть студентів
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця	8 654
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова	4 567
Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького	4 212
Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського	4 034
Івано-Франківський національний медичний університет	3 938
Харківський національний медичний університет	3 215
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет	2 721
Одеський національний медичний університет	2 622
Полтавський державний медичний університет	2 608
Буковинський державний медичний університет	2 465
Дніпровський державний медичний університет	2 210
Національний фармацевтичний університет (Харків)	1 434
Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (Київ)	779
Луганський державний медичний університет	645
Донецький національний медичний університет	637

Джерело: дані ЄДЕБО станом на 01.04.2026 року щодо студентів бакалаврату, магістратури, аспірантури та освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста.

Таблиця 5. Релоковані заклади вищої освіти

Релоковані ЗВО	К-сть студентів	Місце релокації
АРК		
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського	1 442	Київ
Донецька область		
Донецький національний університет імені Василя Стуса	2 859	Вінниця
Маріупольський державний університет	2 511	Київ
Донбаський державний педагогічний університет	1 886	Слов'янськ
Донецький державний університет внутрішніх справ	1 324	Кропивницький
Приазовський державний технічний університет	983	Дніпро
Донбаська державна машинобудівна академія	816	Краматорськ, Хуст
Донецький національний технічний університет	676	Дрогобич
Донецький національний медичний університет	637	Кропивницький
Бахмутський навчально-науковий професійно-педагогічний інститут ХНУ імені В. Н. Каразіна	197	Харків
Запорізька область		
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного	5 182	Запоріжжя
Бердянський державний педагогічний університет	3 766	Запоріжжя
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	2 898	Запоріжжя
Луганська область		
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	4 078	Полтава
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	3 942	Київ
Луганський державний медичний університет	645	Рівне
Луганська державна академія культури і мистецтв	187	Київ

Херсонська область		
Херсонський державний аграрно-економічний університет	2 743	Кропивницький
Херсонська державна морська академія	1 888	Одеса
Херсонський державний університет	1 861	Івано-Франківськ
Херсонський національний технічний університет	1 299	Хмельницький
Херсонський навчально-науковий інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова	775	Миколаїв

Джерело: дані ЄДЕБО станом на 01.04.2026 року щодо студентів бакалаврату, магістратури, аспірантури та освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, ЦЕС

Таблиця 6. Найпопулярніші спеціальності у 2025 році за кількістю зарахованих студентів та за обсягом державного замовлення*

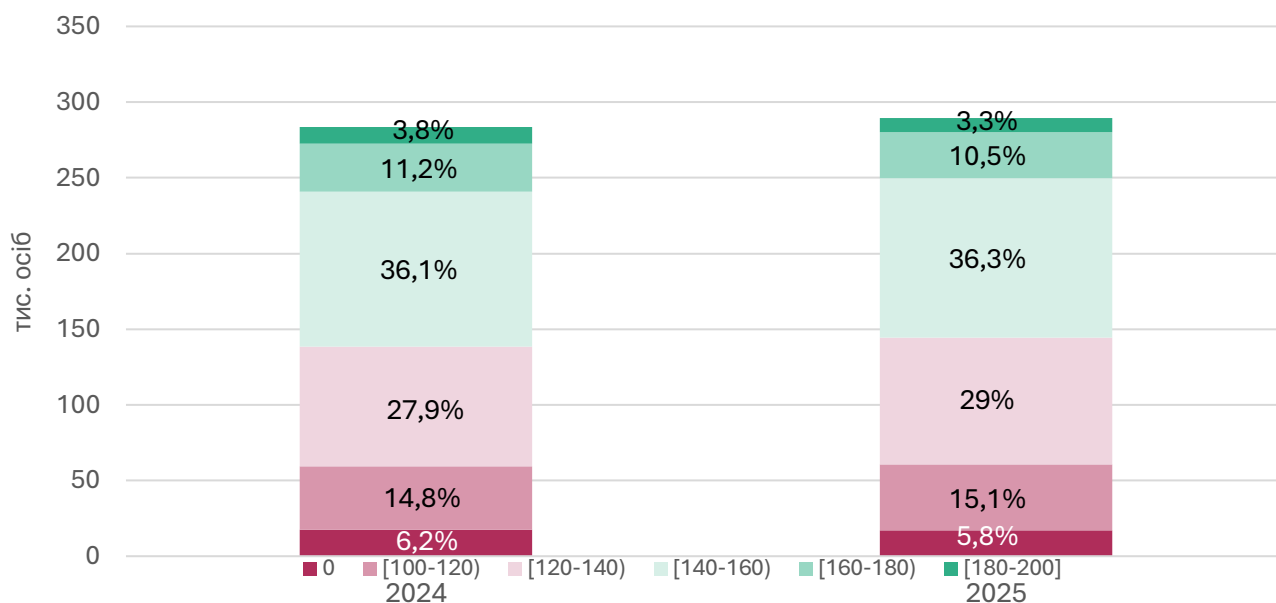
Топ-10 спеціальностей у 2025 році				
№ з/п	за кількістю зарахованих студентів		за обсягом державного замовлення (кількість зарахованих на бюджет)	
	1	Менеджмент	14 695	Середня освіта
2	Психологія	11 412	Комп'ютерні науки	2 681
3	Філологія	8 924	Будівництво та цивільна інженерія	2 022
4	Середня освіта	8 112	Філологія	1 979
5	Право	7 583	Інженерія програмного забезпечення	1 862
6	Маркетинг	6 507	Агрономія	1 719
7	Економіка та міжнародні економічні відносини	6 476	Терапія та реабілітація	1 555
8	Комп'ютерні науки	5 521	Електрична інженерія	1 323
9	Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок	4 543	Автоматизація, комп'ютерно-інтегровані технології та робототехніка	1 267

* Примітка: дані про вступ на освітній ступінь бакалавра на основі ПЗСО.

Джерело: ЄДЕБО, розрахунки ЦЕС.

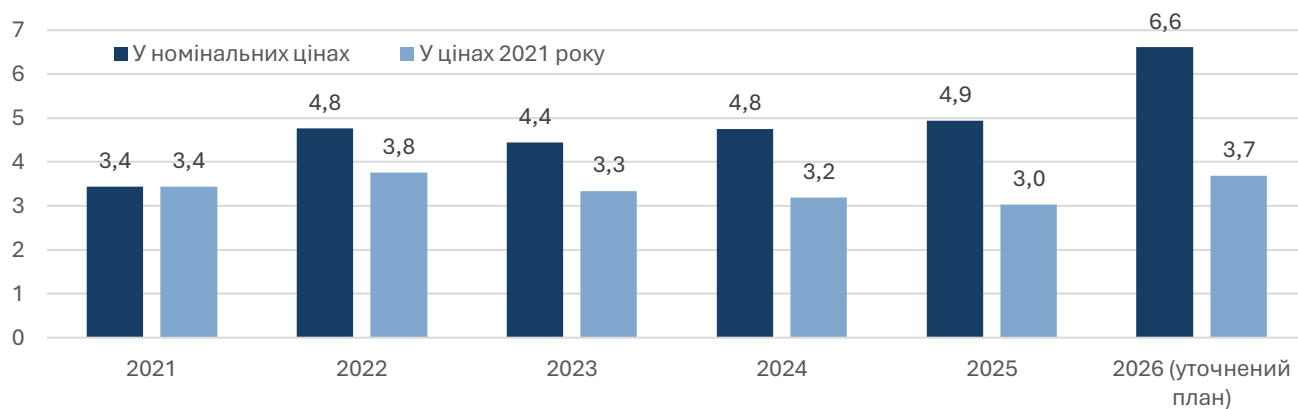
Рисунок 18. Розподіл результатів складання НМТ за балами та кількість вступників на перший курс бакалаврату у 2024 і 2025 роках

Майже половина результатів НМТ є нижчими за 140 балів.

Джерело: УЦОЯО, ЄДЕБО, розрахунки ЦЕС.

Рисунок 19. Номінальні та реальні видатки програми надання академічних стипендій, млрд грн

Джерела: Міністерство освіти і науки України, ДССУ, розрахунки ЦЕС